

ОД РЕАЛИЗМА КА ИМПРЕСИОНИЗМУ

Балсамовање леша светлости

„Генерацију друге половине XIX века од Грчке и Рима је одвојила индустрија, продор ниске културе у високу. Еволуција реализма ка импресионизму је била драматична. Појавиле су се комерцијалне слике, почела је експлоатација визуелног која и данас траје. Историјски, митолошки и херојски мотиви су запостављени, надахнуће и генијалност су постали безначајни и преовладао је антихеројски демократизам. Био је то почетак модерне уметности”

Пише: Дејан Ђорић

„Наше доба је доба испуњења,

а испуњења су увек разочарења.”

Роберт Музил

У исто-ри-ји умет-но-сти ни-шта ни-је слу-чај-но. Сва-ки стил, пра-вац и фе-но-мен, сва-ко де-ло има не-ку осно-ву. Це-ло-куп-ном сли-кар-ству, од го-ти-ке до ро-ман-ти-зма, прет-хо-ди-ла је не-ка те-о-риј-ска по-став-ка. Ежен Де-ла-кроа у свом *Днев-ни-ку* бе-ле-жи :

„Мно-ги су мај-сто-ри из-бе-га-ва-ли на сво-јим сли-ка-ма ви-дљив по-тез ки-ста, ми-сле-ћи да ће се та-ко при-бли-жи-ти при-ро-ди, бу-ду-ћи да у при-ро-ди та-кви по-те-зи за-и-ста ни-су ви-дљи-ви.”

1

Кур-бе, ко-ји је ство-рио сво-ју шко-лу, оти-шао је ко-рак да-ље. Ње-гов основ-ни естет-ски кре-до био је да сли-ка са-мо оно што ви-ди. Из-ја-вио је да не сли-ка ан-ђе-ле јер их ни-ка-да ни-је ви-део. То је био ре-во-лу-ци-о-нар-ни став, сво-је-вр-сно од-ба-ци-ва-ње тра-ди-ци-је, ду-ге ско-ро две хи-ља-де го-ди-на, сли-ка-ња и та-квих по-ја-ва. За ње-га ре-ли-ги-ја, има-ги-на-ци-ја и ду-хов-но ис-ку-ство ни-су ин-спи-ра-ци-ја. Не-за-ви-сан од па-тро-на-та, дво-ра, ку-ри-је или ме-це-не, умет-ник сло-бод-но ну-ди сво-је про-из-во-де.

РА-ЂА-ЊЕ КИ-ЧА И КРИ-ТИ-КЕ

У исто вре-ме су се по-ја-ви-ли и ли-ков-ни кри-ти-ча-ри, та-лен-то-ва-ни экс-пер-ти, по-зна-ва-о-ци те-о-ри-је и исто-ри-је умет-но-сти, али и шпе-ку-лан-ти ко-ји су ра-ди-ли за од-ре-ђе-не вла-сни-ке ча-со-пи-са, или су би-ли за-ви-сни од дру-штво-них окол-но-сти. Пре по-ја-ве ка-пи-та-ли-зма, од-у-ми-ра-ња дво-ра, ари-сто-кра-ти-је и цр-кве, пре-вла-сти гра-ђан-ског и бур-жо-а-ског, кич и ли-ков-на кри-ти-ка ни-су би-ли по-зна-ти. Ни-шта се ни-је про-ме-ни-ло ни у вре-ме ко-му-ни-стич-ке и со-ци-ја-ли-стич-ке дик-та-ту-ре – рад-нич-ка др-жа-ва по све-му је би-ла иста као и бур-жо-а-ска, али си-ро-ма-шни-ја. Рад-ни-ци су има-ли исти по-глед на свет, исте же-ље и ци-ље-ве, као и ка-пи-та-ли-сти.² Та-кав је све-то-на-зор и сле-де-ће умет-нич-ке ге-не-ра-ци-је им-пре-си-о-ни-ста. Зах-те-в да се сли-ка ре-а-ли-стич-ки или по при-ро-ди ни-је био нов. Но-во је одва-ја-ње од тра-ди-ци-је, ње-но не-при-зна-ва-ње, иде-о-ло-ги-ја као основ умет-но-сти и ре-во-лу-ци-о-нар-но ис-ти-ца-ње по-тре-бе за ње-ном ауто-но-ми-јом.

Ево-лу-ци-ја ре-а-ли-зма ка им-пре-си-о-ни-зму је би-ла дра-ма-тич-на, а кра-јем де-вет-на-е-стог ве-ка су се по-ја-ви-ле ко-мер-ци-јал-не сли-ке. По-че-ла је экс-пло-а-та-ци-ја ви-зу-ел-ног ко-ја и да-нас тра-је. Са по-ја-вом др-во-гра-ву-ре, ли-то-гра-фи-је, оле-о-гра-фи-је и фо-то-гра-фи-је до-бре сли-ке су по-ста-ле јеф-ти-не, а јеф-ти-не до-бре. По-че-ла је ме-диј-ска и ин-фор-ма-тич-ка ера, по-пла-ва ефе-ме-ри-ја и три-ви-јал-но-сти. Ши-ро-ким на-род-ним ма-са-ма су по-ну-ђе-не при-сту-пач-не гра-фич-ке ма-пе, кар-те, гра-фи-ке, кар-те за игру и ја-пан-ске естам-пе. Пр-ве ре-про-дук-ци-је умет-нич-ких де-ла при-пад-ни-ка пре-ра-фа-е-ли-та, и то у бо-ји, у экс-клу-зив-ним па-ри-ским рад-ња-ма су би-ле на це-ни. За-жи-ве-ле су ка-ри-ка-ту-ра, илу-стра-ци-ја, ре-кла-ма и раз-ли-чи-ти ви-зу-ел-ни ко-мен-та-ри. Ли-то-гра-фи-ја, изум Нем-ца Алој-за Зе-не-фел-де-ра, омо-гу-ћи-ла је мно-го ква-ли-тет-них оти-са-ка без оште-ће-ња ма-три-це. Ен Хен-сон је ука-за-ла да се Ма-не-ов *До-ру-чак на тра-ви* и *Оли-м-пи-ја*

ико-но-граф-ски не на-сла-ња-ју са-мо на Мар-кан-то-ни-ја Рај-мон-ди-ја, Ђор-ђо-на и Ти-ци-ја-на, већ и на по-пу-лар-не и ко-мер-ци-јал-не пред-ста-ве.

3

Ге-не-ра-ци-ју дру-ге по-ло-ви-не де-вет-на-е-стог ве-ка од Грч-ке и Ри-ма је одво-ји-ла ин-ду-стри-ја, про-дор ни-ске кул-ту-ре у ви-со-ку. Све ово је ути-ца-ло на по-ја-ву ре-а-ли-зма и им-пре-си-о-ни-зма.

ИМ-ПРЕ-СИ-О-НИ-СТИЧ-КА РЕ-ВО-ЛУ-ЦИ-ЈА

Им-пре-си-о-ни-сти по-се-ду-ју опреч-не ли-ков-не осо-бе-но-сти. То су по-е-тич-ност, из-ни-јан-си-ра-ност бо-ја, зву-ци ле-та, треп-тај сун-ца, рас-те-ре-ће-ност, али и ба-нал-ност оп-штих ме-ста, гру-бост на-сли-ка-не ма-те-ри-је и вул-гар-ност ко-ја се огле-да у по-јед-но-ста-вље-њу сли-ке. Фор-ме су ме-ке, гип-ке, кро-шње и ли-шће ни-су искри-ча-ви и про-зир-ни као код ре-не-сан-сних мај-сто-ра или Ко-роа, што је за оно вре-ме био скан-дал. У фран-цу-ској кул-ту-ри се пр-ви пут до-го-ди-ло да умет-ност не-ма ни-ка-кав од-нос пре-ма исто-ри-ји, по-ли-ти-ци, иде-о-ло-ги-ји и ре-ли-ги-ји.⁴ По-ја-ви-ло се пр-во „жен-ско пи-смо” у исто-ри-ји умет-но-сти, за-тим ис-ко-ше-ни по-те-зи (још ви-ше по-јед-но-ста-вље-ни код Се-за-на), пла-ве сен-ке, за-по-ста-вља-ње цр-те-жа, ана-то-ми-је и пер-спек-ти-ве. Бр-зи-на је по-ста-ла ве-о-ма бит-на, ком-по-зи-ци-је не-до-вољ-но сту-ди-о-зне, а иза пла-вет-них при-зо-ра кри-ла се мо-но-то-ни-ја. То је обе-леж-је чи-сте умет-но-сти ли-ше-не свих на-тру-ха исто-ри-је и не-у-мет-нич-ких оп-те-ре-ће-ња. У од-но-су на не-по-сре-дан при-ступ ствар-но-сти, им-пре-си-о-ни-зам је озна-чио ре-во-лу-ци-ју у умет-но-сти.

5

Осло-бо-ђе-ни ате-љеј-ске по-ступ-но-сти у ра-ду, пре-ци-зно-сти и до-ра-ђе-но-сти сту-ди-ра-ња ком-по-зи-ци-је, им-пре-си-о-ни-сти су при-зо-ру при-ла-зи-ли ди-рект-ни-је и при-род-ни-је, сце-не су ка-дри-ра-ли спон-та-но, бли-же на-чи-ну на ко-ји око ви-ди. Исто-риј-ски, ми-то-ло-шки и хе-рој-ски мо-ти-ви су за-по-ста-вље-ни, на-дах-ну-ће и ге-ни-јал-ност су по-ста-ли бе-зна-чај-ни и пре-о-вла-дао је ан-ти-хе-рој-ски де-мо-кра-ти-зам. Био је то по-че-так мо-дер-не умет-но-сти. Дра-гош Ка-ла-јић је, во-ђен иде-ја-ма Хан-са Седлмај-ра,⁶ им-пре-си-о-ни-зам про-гла-сио „ле-шом све-тло-сти”, ми-сле-ћи пре на ње-го-ву де-са-кра-ли-зо-ва-ност не-го на осло-бо-ђе-ност од ате-љеј-ских кон-струк-ци-ја и ве-штач-ких из-во-ра све-тло-сти.

7

Све-тлост је све-де-на на крат-ке, ис-так-ну-те по-те-зе, цр-те, ли-ни-је и ре-љеф-ну по-вр-ши-ну, и ма-те-ри-ја-ли-зо-ва-на је.

8

Већ у на-ред-ним ге-не-ра-ци-ја-ма ве-се-лост, оп-ти-ми-зам и им-пре-си-о-ни-стич-ка раз-дра-га-ност су не-ста-ли. По-сле им-пре-си-о-ни-ста ни-ко ви-ше ни-је био ус-хи-ћен при-ро-дом.

<

На по ме не

¹ Pi-er-re Co-urt-hion: *De-lac-ro-ix. Жи-вот Eugène De-lac-ro-i-ха. Улом-ци De-lac-ro-i-хо-ва днев-ни-ка*, Са-вре-ме-на би-бли-о-те-ка, За-греб 1944, 212.

² „Ели-та рад-нич-ке кла-се ко-ја је при-хва-та-ла де-ви-зу ,са-мо-по-моћ' (*self-help*) на-пу-шта-ла је ра-до про-ле-тер-ске ре-до-ве и по-ми-сао на кла-сну бор-бу. Сво-је ма-ле уште-ђе-ви-не ула-га-ли су до-бро пла-ће-ни рад-ни-ци у ка-кав уно-сан по-сао и ти-ме сти-ца-ли ста-тус оних ко-ји по-се-ду-ју соп-стве-ну имо-ви-ну. Би-ти чо-век од по-се-да, па ма-кар и нај-ма-њег, би-ла је же-ља и нај-скром-ни-јег вик-то-ри-јан-ца”, Иван-ка Ко-ва-че-вић: „Исто-риј-ски увод. При-вре-да и ста-нов-ни-штво”, *Ен-гле-ска књи-жев-ност*, књи-га III, „Свје-тлост”, „Но-лит”, Са-ра-је-во, Бе-о-град 1984, 12.

³ An-ne Cof-fin Han-son: *Ma-net and the Mo-dern Tra-di-tion*, Yale Uni-ver-sity Press, New Ha-ven 1977.

⁴ Мо-же се по-ми-сли-ти да се то од-но-си и на ро-ко-ко. Тре-ба се, ме-ђу-тим, се-ти-ти да је ро-ко-ко дик-ти-ран са фран-цу-ског дво-ра као зва-нич-на умет-ност га-лант-но-сти и бо-гат-ства кра-ља и ари-сто-кра-ти-је ко-ја при-ка-зу-је те-жње, же-ље и иде-је вла-да-ју-ће кла-се.

⁵ На-кон Џо-на Ре-вал-да и не-ких дру-гих струч-ња-ка, Вир-џи-ни-ја Спејт је да-ла низ но-вих до-при-но-са из-у-ча-ва-њу им-пре-си-о-ни-зма. V. Vir-gi-nia Spa-te: *Cla-u-de Mo-net. The Co-lo-ur of Ti-me*, Tha-mes and Hud-son, Lon-don 1992, 2001.

⁶ Седлма-јр је је-дан од нај-по-зна-ти-јих исто-ри-ча-ра умет-но-сти XX ве-ка. По-ред

ни-за књи-га и сту-ди-ја о ре-не-сан-си и ба-ро-ку, об-ја-вио је, по не-ким ми-шље-њи-ма, до са-да нај-бо-љу књи-гу о ка-те-дра-ла-ма. Исто-ри-ји умет-но-сти је дао кљу-чан до-при-нос по-себ-ним струк-ту-рал-ним си-сте-мом из-у-ча-ва-ња умет-но-сти. На-кон Дру-гог свет-ског ра-та окре-нуо се мо-дер-ној умет-но-сти, на-сто-је-ћи да је де-вал-ви-ра. Чу-ве-на је ње-го-ва књи-га *Гу-би-так сре-ди-шта* (1948), у ко-јој је при-ме-нио свој струк-ту-рал-ни ме-тод. По-зна-та је и *Ре-во-лу-ци-ја мо-дер-не умет-но-сти*, об-ја-вље-на 1955. Ни-је пре-штам-па-ва-на *Смрт све-тло-сти* из 1964, по-след-ња од ње-го-вих ка-пи-тал-них ан-ти-мо-дер-ни-стич-ких сту-ди-ја. Дра-гош Ка-ла-јић је је-ди-ни ин-те-лек-ту-а-лац у Ср-би-ји ко-ји је још по-чет-ком се-дам-де-се-тих го-ди-на по-зна-вао Седлмај-ро-ве иде-је.

⁷ Де-ла-кроа пи-ше да је сли-ка за ста-ре мај-сто-ре би-ла плод кон-струк-ци-је. За-чу-ћу-је ко-ли-ко ма-ло тра-жи од до-бре сли-ке: „Сли-ка, ко-ја је по-сте-пе-но са-ста-вље-на од де-ло-ва ко-ји су бри-жно до-вр-ше-ни и ме-ђу-соб-но по-ве-за-ни, чи-ни се ре-мек-де-лом”, P. Co-urt-hion, *ibid.*, 204.

⁸ Зна-ча-јан сли-кар-ви-зи-о-нар Ми-ло-ван Ви-дак сма-трао је да су у исто-ри-ји умет-но-сти ве-ли-ки са-мо они сли-ка-ри ко-ји су на нов на-чин от-кри-ли и при-ка-за-ли све-тлост. Ту је свр-ста-вао сли-ка-ра Сту-де-ни-це, Ћо-та, Пје-ра де-ла Фран-че-ску, Ле-о-нар-да, Вер-ме-ра и Ван Го-га.

(Јул-август 2006)